

Örserums skola

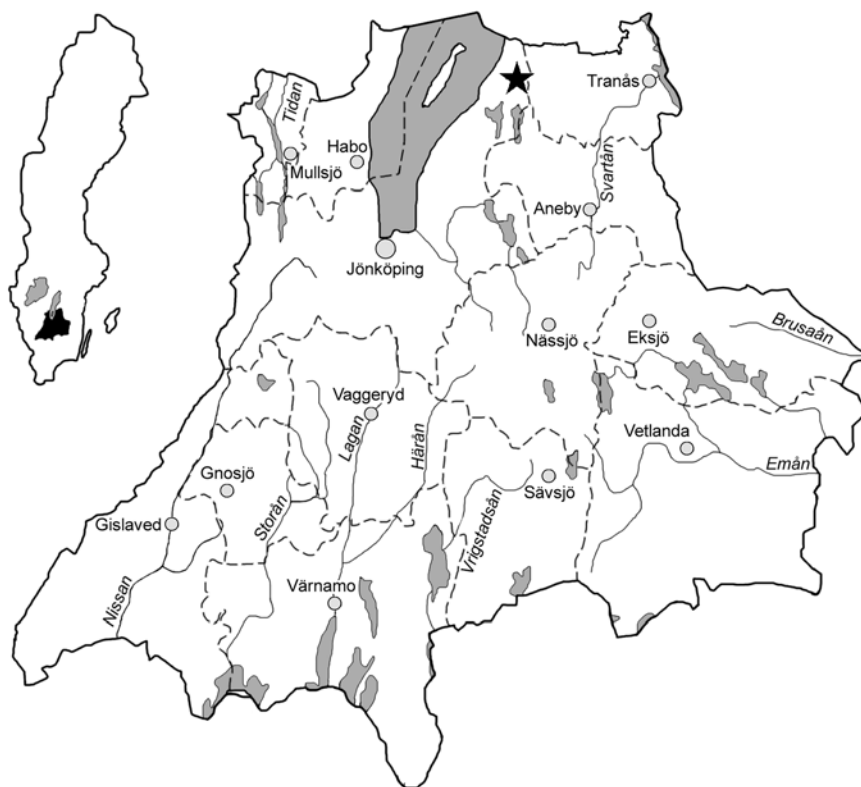
Antikvarisk medverkan i samband med
byte av yttertak och takavvattningssystem

*Gränna socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län.*

Örserums skola

antikvarisk medverkan i samband med
byte av yttertak och takavvattningssystem

Gränna socken i Jönköpings kommun,
Jönköpings län

Rapport och foto: Margaretha Engstedt.
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

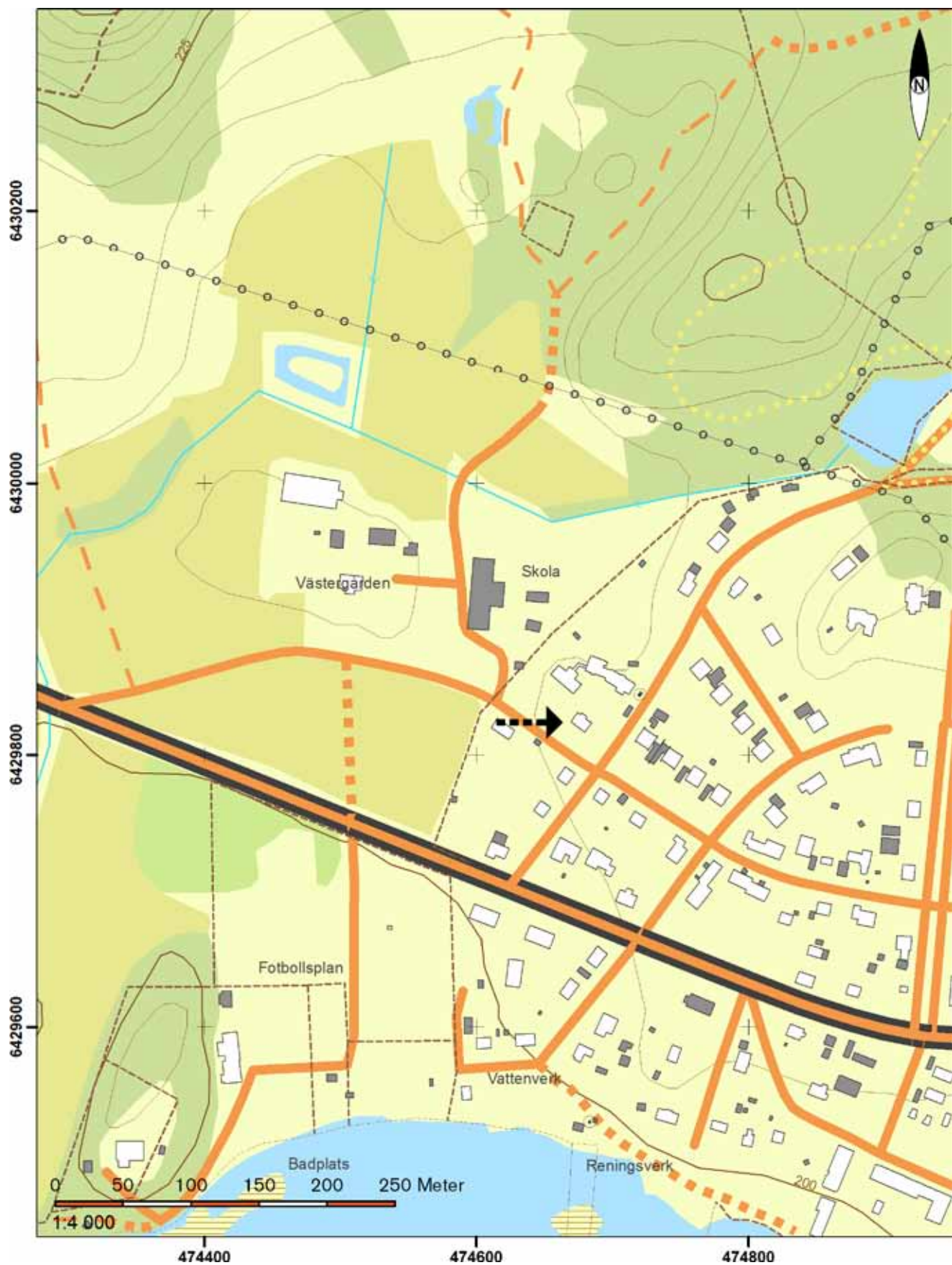
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2014

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	5
Historik.....	5
Beskrivning	7
Före restaurering.....	9
Vidtagna åtgärder	10
Sammanfattning.....	10
Administrativa uppgifter.....	12
Referenser.....	12
Tryckta källor.....	12

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Örserums gamla skola ligger i ett område med samlad pedagogisk verksamhet. I bakgrunden ses det skolhus som uppfördes här 1940. Därefter kom den gamla skolan att nyttjas som slöjdsal.

Inledning

Örserums gamla skola är byggnadsminne sedan 1999. Skolan tillhör den första generationens skolhus som tillkom efter folkskolestadgans genomförande. Skolan är välbevarad med sin planlösning av skolsal och lärarbostad sedan dess tillkomst 1865.

Länsstyrelsen lämnade i beslut den 24 september 2013 bidrag till utvändiga restaureringsåtgärder. Ett villkor i beslutet var att arbetena skulle ske i samråd med antikvarisk medverkan och dokumenteras. Jönköpings läns museum har genom antikvarie Margaretha Engstedt följt arbetena och sammanställt rapporten.

Syfte

Åtgärderna i denna restaureringsetapp av Örserums skola har varit yttre restaureringsåtgärder såsom takläggning, snickerier, byte av hängrännor och att de ska utföras på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Den antikvariska medverkan syftade bl.a. att ge råd angående detaljlösningar och att dokumentera utförda arbeten.

Historik

Folkskolestadgan från år 1842 medförde inga omedelbara förändringar för undervisningen av allmogens barn. Före 1850 hade mycket få av länets socknar separata skolhus. Ölmstads skola från 1851 är en av länets äldsta bevarade sockenskolor. Under 1860-talet kom skolbyggandet igång på allvar.

Gränna landsförsamling började bygga upp sitt skolväsende på 1860-talet. Undervisningen bedrevs genom 9 st enheter. Vid Örserums skola gavs undervisning tre månader om året till 1879 då undervisningen ökade till fyra månader om året. Samtidigt knöts Örserums skola till skolan i Stabbarp så att växelundervisning kunde

Interiör från gamla skolan hösten 1933.

årskurs 1-3 läste på hösten och 4-7 läste på våren. Under de perioder då man inte dagligen gick i skolan ordnades roteförhör varannan lördag. Försättningskolan följde efter 6 års skolgång. fortsättningskolan bedrev undervisning tre veckor före och tre veckor efter jul. Skolplikten varade till 15 års ålder.

År 1937 ersattes C2-formen av s k B2-form och heltidsundervisning vidtog. De två första klasserna läste för sig och resten av klasserna bildade den andra enheten. Då behövdes ytterligare en skolsal som inrättades i Missionskyrkans lilla sal.

Den nya skolformen och stora barnkullar ledde till att ett nytt skolhus i två våningar med faluröd locklistpanel, byggdes intill den gamla skolan. Detta togs i bruk våren 1940. Den gamla skolan kom från 1940 att användas för slöjdundervisning.

År 1999 byggnadsminnesförklarades skolan.

Omgivande bebyggelse

Norr om gamla skolhuset ligger ett skolhus från 1940 med faluröd locklistpanel i två våningar samt en modern förskola i en våning. Skolhuset är ritat 1938 av Stenlås arkitektkontor.

Söder och öster om Örserums gamla skola ligger villabebyggelse från 1900-talet. Väster om skolan finns ett lantbruk med traditionella byggnader.

Gamla skolan 1939

Beskrivning

Exteriör

Skolbyggnaden är uppförd av timmer i en våning med inredd vind. Mot nordost finns en äldre utbyggnad. Fasaden är klädd med locklistpanel med svagt profilerade locklister. Fönstren är av fyrluftstyp med en horisontell spröjs i nedre bågarna. Fönsterbågarna är inte kopplade. Fönsteromfattningarna är släta. Fönsteröverstyckena har profilerad fris. Vindsfönstren på gavlarna är av tvåluftstyp med horisontell spröjs i varje båge. Vindsfönstren har likadana omfattningar som bottenvåningens fönster. Pardörrarna som utgör huvudentré är av spegeltyp med 4 speglar i varje dörrblad. Ovanför dörrarna finns ett överljusfönster med 4 vertikala spröjsar. Baksidans ingång till skolsalen är sekundär och på dess plats har tidigare funnits ett fönster.

Utbyggnadens fönster är identiskt med de övriga fränsett omfattningen som är slät utan vattbrädor och överstycken. Entrédörren på baksidan in till lärarbostaden är klädd med liggande pärlspontpanel. Sockeln är av sten och putsad. Sadeltaget är belagt med enkupigt tegel. Skorstenen är av tegel utan krön. Fasaden är faluröd och dörrar, fönster och knutar är vita.

Märta Hugander arbetade som lärarinna och folkskollärare i Örserums skola mellan 1932 och 1973, dvs hela sin tjänstgöringstid, 41 tjänstgöringsår.

Våren 1949 i det 1940 byggda skolhuset.

Interiör

Skolsalen

Byggnadens sydöstra del upptas av en skolsal. Golvet består av spontade brädor som fernissats. Väggarna är klädda med pärlspontpanel. Den nedre väggdelen har en ljus rödbrun kulör och den övre delen har en ljus gul kulör. De två partierna avdelas med en rödbrun linje. Taket har vita brädor. Katedern står på ett podium. Skolsalen har diverse skåp samt en vedlår invid eldstaden. Järnkaminen är gammal men hitflyttad nyligen. Skolbänkarna hör inte ursprungligen till skolan. Spegeldörrarna har tre speglar. Dörr- och fönsterfodren är profilerade. Invid vedlåren finns en sekundär vattenfontän.

Nedre hallen

Nedre hallen har spontat och målat brädgolv, pärlspontpanel på väggarna och bräddtak. Trappan som leder upp till vindsvåningen är svängd och har en ledstång av järn. Innanför ytterdörren finns en hatthylla.

Sydöstra boningsrummet

Rummet har spontat brädgolv, tapeter och pappspänt tak. Kakelugnen är rund och gulgrön.

Nordöstra boningsrummet

rummet har samma inredning som det sydöstra. Kakelugnen är kompletterad med en glaserad järnkamin märkt "HUSKVARNA NO 68". Dörren mellan de två rummen saknas.

Köket

Köket har en grön-vitrutig korkmatta på golvet och pärlspontpanel på väggarna. Nedre delen av väggarna är brun och övre delen ljusare. Mellan dessa partier finns en profilerad list. Taket är pappspänt. Spegeldörren mot boningsrummet har tre speglar. Spegeldörren mot köksfarstun har ovalt fönster. Eldstadskomplexet har bakugn och järnspis. Bakugnsluckan är märkt "NORRAHAMMAR NR 1" och järnspisen är märkt "BRUZAHOOLMS BRUK NR 626". Diskbänken är troligen från mitten av 1900-talet.

Köksfarstun

Farstun har pärlspontpanel på väggar och tak. På golvet ligger en korkmatta, lika den i köket.

Övre hallen

Övre hallen har sneda väggar vid takfallen och golv i två nivåer på samma skolsalens högre takhöjd. Golvet utgöres av spontat brädgolv och korkmatta. Väggarna utgöres av pärlspontpanel, tapet, stående brädor och synligt liggande timmer. Innertaket är klätt med

pärspontpanel. Dörrarna mot angränsande rum är av fyllningstyp med tre speglar. Mellan golvets nivåskillnader leder en mindre trappa.

Boningsrummet

Detta rum har fönster mot sydöstra gaveln. Golvet utgöres av spontade brädor. Väggarna är tapetserade och taket är pappspänt. Kakelugnen är rund och vit. Rummet har en sovalkov och en garderob.

Sommarrummet

Rummet har fönster mot sydöstra gaveln. Golvet är belagt med linoleummatta. Väggarna är tapetserade. Taket har synliga hantbjälkar och är pappspänt. Ingen uppvärmning finns. Rummet har en sovalkov.

Före restaurering

Skolbyggnaden är uppförd av timmer i 1 1/2 våning med inredd vind. På vinden finns det både rötskador i den invändiga, horisontella spontpanelen och en fuktros i ett papptak.

Taket, ett sadeltak, är belagt med enkupiga, handslagna tegelpannor. Takkonstruktionen består av takstolen som till stora delar på undersidan är klädd med spontpanel. Ovanpå takstolen ligger en läktning och däröver ett tätskikt av hyvlade granstickor. Ovanpå stickorna finns strö- och bärläkt samt tegelpannor. Nocken har cementmurats.

Fuktskador vid takfoten ochnocken kan konstateras. På vinden finns rötskador i den invändiga, horisontella spontpanelen. På vissa ställen är takets fotbrädor kraftigt rötskadade. Takfotens bräda täpper till takfoten som gör att när vatten tränger in under takpannorna, rinner detta ner på stickorna som till delar är rötskadade. Skorstenen har skadad fogning vid krönet.

Tegelpannorna hade tidigare tätats med kalkbruk underifrån och haft enstaka glaspannor för att få ljus in på vinden. När det underliggande brädorna tillkom gjordes ljusgluggar i panelen, därav dessa dageröppningar mot yttertaket.

Takfotens brädor var kraftigt rötskadade och byttes, likaså var det behov att byta ut en del av undertaket med råspont. Ett nytt tätskikt lades på stickorna (Diviroll).

Vidtagna åtgärder

Takomläggningen

Alla tegelpannor har varsamt demonterats, rötskadade delar av takbotten och skadade stickor har bytts ut till lika befintligt material. Ett nytt tätskikt (Diviroll) har lagts på stickorna. Ny ströläkt har anlagts och därefter har tegelpannorna återmonterats. Pannorna har kompletterats med äldre handslagna tegelpannor. Äldre modell avnockpannor har anskaffats och monterats.

Skorstenen har murats om och krönet har restaurerats i enlighet med skorstenens utseende från foto 1904.

Fotbrädorna har bytts ut mot tätvuxna, hyvlade furubrädor med urtag för pannornas rundning.

Med samma dimensioner som tidigare har vindskivor och stormlister bytts ut. Alla nya brädor har målats med vit linoljefärg.

Hängrännor har bytts till vitmålade. Stuprören har bytts ut till vitmålade med falsade vinklar.

Sammanfattning

Gamla skolan i Örserum tillhör den första generationen skolhus efter folkskolestadgan 1842 vilka byggdes enkom för folkskolans verksamhet med lärosal och lärarbostad. Byggnader med denna funktion har vanligen byggts om och moderniserats när skolans verksamhet ändrats. Örserums gamla skola är väl bevarad sedan byggnadstiden 1865. Skolsalen och lärarbostaden har varit utsatta för ringa förändring. Örserums gamla skola är väl bevarad sedan dess tillkomst 1865.

Skyddsföreskrifterna för Örserums gamla skola är:

1. Byggnaden får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. Ingrepp får inte göras i byggnadens stomme.

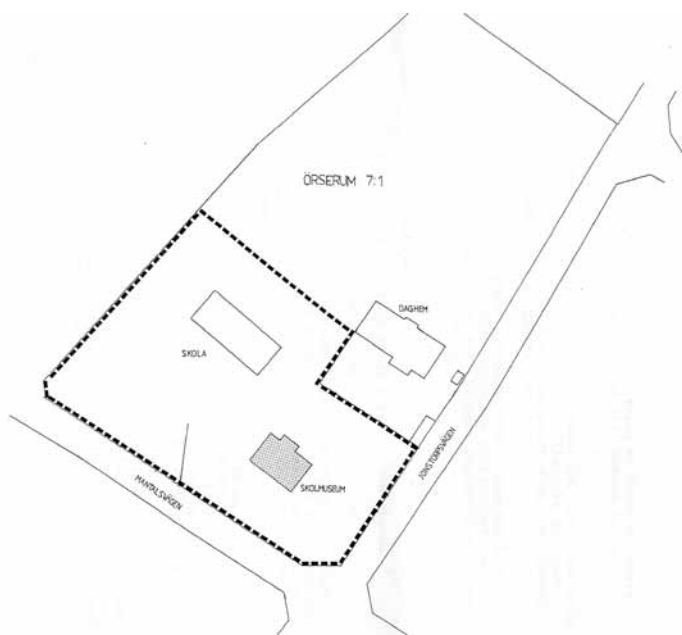
Tröskeln till huvudentrén var helt upprutten och byttes ut mot en ny tröskel av ek i ett stycke, 15 cm bred och 8 cm hög. Tröskeln har sågats ur för dörrbladsanslutning. Nedtill var dörrkarmarna ruttna till cirka 20 cm, de ruttna delarna har bytts ut och ersatts, spacklats och vitmålat.

3. Byggnadens planlösning får inte ändras.

4. I byggnadens rum får inte göras ingrepp i eller ändring av fast inredning. Till fast inredning hör bl a dörrar och dörrfoder, fönster och fönsteromfattningar, taklister, golv, kakelugnar och paneler.

5. Byggnaden skall underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet skall ske med material och metoder som är anpassade till byggnadens särart.

6. Det område kring byggnaden som på bilagd karta avgränsats med en streckad linje får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras. Området skall hållas i sådant skick att byggnadens utseende och karaktär inte förvanskas.

Skorstenen murades om i enlighet med skorstenens utseende från foto 1904.

Överkanten på de nya fotbrädorna kopierads från de gamla så att uttagen för pannorna återskapades. Fotbrädorna placerades på en tydlig distans från takbotten så att inträngande vatten och smuts in skulle fastna och rötskada stickorna.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 434-5970-2013
 Jönköpings läns museums dnr: 241/2013
 Byggherre: Örserums Hembygdsförening
 Entreprenör: Bygg AB Björn Fagerström,
 Huskvarna
 Rapportansvarig: Margaretha Engstedt
 Antikvarisk medverkan: Margaretha Engstedt
 Län: Jönköpings län
 Kommun: Jönköpings kommun
 Socken: Gränna socken
 Fastighetsbeteckning: Örserum 7:1
 Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor och litteratur

Örserum - en liten hembygdsskrift (1983). Gränna.

Grennfelt, T. *Folkskolans utveckling. Ett solvarv* (1980). Gränna.

Slutbesiktning skedde den 26 augusti.

Byggnadsvårdsrapport 2014:29
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM